
ЩОДО РЕАЛІЙ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Виступ академіка НАН України А.Г. Білоуса

Сьогодні ми заслухали доповідь академіка Б.Є. Патона про роботу Національної академії наук України в 2011 р. В минулому році було отримано значну кількість цікавих результатів, важливих як з наукової, так і з практичної точок зору, і ці досягнення наші вчені здобували у досить непростих умовах. Я хотів би поговорити про одне з найболючіших і водночас найактуальніших питань нашої науки: чому так важко наукові розробки впроваджуються у виробництво і наскільки велика тут провина науковців. Оскільки так вже вийшло, що ми з вами живемо у загрозливих економічних формаціях, то я просто нагадаю, як воно було раніше.

За часів Радянського Союзу головним завданням Академії було отримання значних фундаментальних знань, принаймні таку мету науковці ставили перед собою. В ті роки АН УРСР приділяла також надзвичайно велику увагу впровадженню наукових результатів у практику. Саме тоді було створено численні дослідні виробництва і СКТБ, які насправді допомагали вирішенню цієї проблеми. Крім того, в СРСР існувала потужна й розгалужена мережа галузевих інститутів

із розвиненою науковою та експериментальною базою, які працювали за узгодженими планами і стовідсотково фінансувалися державою. Таким чином, академічні інститути мали можливість укладати господарські договори та спільно впроваджувати важливі результати наукових досліджень у різні галузі промисловості. А ще країна мала реальну економіку. На кожному заводі було організовано центральні наукові лабораторії, очолювані здебільшого надзвичайно кваліфікованими фахівцями, і щороку вони обов'язково повинні були впроваджувати нову техніку та технології. Без сумніву, це створювало умови, за яких науці відносно легко було йти до економіки, а економіка, так чи інакше, була зацікавлена у наукових результатах, чекаючи на їх впровадження.

Що ж ми маємо сьогодні? Ситуація кардинально змінилась. Як і в попередній період, Академія займається науковими дослідженнями і навіть у складних умовах дійсно отримує нові результати. Галузеві інститути, які ще залишилися (принаймні в тій галузі, до якої я маю відношення), м'яко кажучи, «розгромлені» — вони ледь виживають, тому годі їй сподіватися на укладання будь-якого господарського договору. Ще раз наголошу, я говорю про галузеві інститути, що безпосередньо пов'язані з моєю сферою діяльності. Таким чином, складається досить дивна ситуація — легше одержати фінансування за міжнародним проектом, ніж укласти український господарський договір.

Нині економіка нашої держави на 80–90% є приватною. Причому значні фінансові ресурси зосереджені в металургії та великій хімії. Я нічого не маю проти цих галузей, але все ж таки в них не завжди затребувані провідні результати великої науки та high tech-технології.

Коротко нагадаю відомі факти про стан справ щодо взаємозв'язку науки та виробництва у розвинених країнах світу. Там окреслено як мінімум п'ять найважливіших напрямів розвитку.

По-перше, це, безумовно, енергетика. В Україні є непогані розробки у цій сфері, однак багато, так би мовити, й «головного болю».

Другий напрям — це розроблення телекомунікаційних систем і систем сучасного зв'язку, які можна назвати кровоносною системою будь-якої економіки та суспільства. Ще за радянських часів в Україні в цій галузі було закладено великий потенціал. Скільки інститутів і заводів працювали над розробленням елементної бази та іншими проблемами! Впродовж останніх 20 років ми значно втратили свої позиції у цій сфері. За той самий період фірма Nokia із невеличкої Фінляндії зайняла понад 30% світового ринку стільникових телефонів. На початку 90-х років ми порушували це питання у Міністерстві промислової політики, однак справа обмежилася лише розмовами.

По-третє, сільське господарство, надзвичайно важливе для України. Зверну увагу лише на одну річ. Часто лунають заклики до збільшення зібраних урожаїв та обсягів проданого зерна. Все це, без сумніву, потрібно, але чомусь зовсім не обговорюють розвиток сільськогосподарського машинобудування. Я знаю, що було започатковано кілька програм з розвитку цієї галузі, однак й дотепер Харківський тракторний завод не працює, а для потреб аграріїв з великим задоволенням завозять переважно китайські трактори. До того ж ринок сільськогосподарської техніки для нашого виробництва майже вічний, доки в Україні є чорноземи.

Четвертий напрям — це, звичайно, охорона навколишнього середовища та охорона людини, в якому ми маємо значні досягнення, але тотальна відсутність грошей гальмує активне запровадження новітніх розробок у практику. Зокрема, у нашому відділі отримано вагомий науковий результат, готові до впровадження, однак коштів для цього немає.

І, насамкінець, армія. Жодна країна світу в процесі розвитку своєї оборонної промисловості та розроблення сучасного озброєння не в змозі обійтися без науки.

Отже, можна дійти висновку, що наука потрібна нашій державі. Однак доки виробництво не буде зацікавлене у новітніх передових наукових розробках, нічого у нас не вийде! Сьогодні економіка в Україні, попри всі запевнення уряду, є деформованою, проте вважається, що за ліберального економічного устрою все виправиться саме по собі. Може, так воно і є, але чекати цього доведеться так довго, що я не впевнений, чи збережеться до того часу наука взагалі.

Що робити? Рецептів я, на жаль, не маю, але хочу навести лише один відомий приклад. У 50-х роках Південна Корея була однією з найбідніших країн світу. Третій президент Кореї започаткував реформи, в межах яких адміністративним, майже наказовим методом призначив олігархів, так би мовити, відповідальними за ту чи іншу галузь науки. Звісно, цей захід був лише одним із багатьох цілеспрямованих кроків уряду, однак у результаті Південна Корея перетворилася на індустріальну гармонійно розвинену країну.

Виникає питання: чи може Академія наук якось вплинути на нинішню ситуацію в українській промисловості? Мені здається, що ми нічого не можемо зробити, оскільки ця проблема потребує вирішення на найвищому рівні. Більше того, будь-які адміністративні кроки в цьому напрямі зустрічатимуть значний спротив з боку наших олігархів.

Наприкінці хочу додати кілька слів про саму Академію. Як і всім присутнім, мені доводилося відвідувати наукові лабораторії різних країн — розвинених і не зовсім. Можна впевнено констатувати, що вітчизняні лабораторії обладнані найгірше. Я маю на увазі середній рівень. Безперечно є чудові наукові центри й у нас, але це поодинокі випадки. Добре відомо, що навіть найкращий велосипедист «Мерседес» не дожене. У сучасній науці результати значною мірою визначаються якістю наявного обладнання. А його в нас немає! І, нарешті, про це можна було б не говорити, але мене, відверто кажучи, така ситуація дивує. Я дуже люблю футбол, однак якщо у нас футболіст середньої руки отримує за рік зарплату більшу, ніж фінансування академічного інституту, то вибачте, куди ж ми йдемо?!